

Imago en identiteit

Eenheidsworst of onderscheidend onderwijs?!

Door Manon Bontje, Lotte van Engelen en Fleur Wagenaar

Innovatief onderwijs, variatie in de werkvormen, ruimte geven aan eigenheid en onderwijs van hoge kwaliteit; zomaar een greep termen van een aantal websites waarmee scholen in het voortgezet onderwijs zichzelf aanprijzen. Om een keuze te kunnen maken tussen verschillende scholen is informatie voor toekomstige leerlingen en hun ouders van essentieel belang. Scholen zijn zich daar goed van bewust en zetten allerlei hulpmiddelen in (zoals voorlichtingsavonden) om toekomstige leerlingen voor zich te winnen. Volgens Ben Sanders, locatiedirecteur van Regionale Scholengemeenschap Pantarijn in Wageningen (locatie MHV), maken leerlingen wel degelijk een bewuste keuze voor een school. „Ouders en leerlingen die naar streng traditioneel onderwijs verlangen weten dat ze niet voor een openbare montessorischool als het Pantarijn moeten kiezen.” Ben Sanders brengt hier twee belangrijke aspecten naar voren. Allereerst dat de school zelf iets uitdraagt (de identiteit) en ten tweede het beeld dat ouders en leerlingen hebben en waarop uiteindelijk vaak de keuze wordt gebaseerd (het imago). In dit artikel zal aandacht worden besteed aan het spanningsveld tussen identiteit en imago. Centraal staan hierbij vragen als: kunnen leerlingen en hun ouders afgaan op de informatie in een schoolgids? Herkennen leerlingen en docenten de speerpunten van hun eigen school? En tenslotte, zijn er eigenlijk wel verschillen tussen scholen?

Het verstrekken van informatie zorgt er in eerste instantie voor dat leerlingen en ouders vergelijkingsmateriaal hebben tussen scholen. Dit kan het kiezen vergemakkelijken. Dat is belangrijk, want niet alleen voor leerlingen, maar ook voor scholen hangt er veel van de keuze af. Dit heeft te maken met de financiering van het onderwijs. Schoolbesturen in het voortgezet onderwijs krijgen op twee manieren geld van de overheid. Er is allereerst een vast bedrag dat voor alle scholen gelijk is (de ‘vaste voet’) en daarnaast ontvangt het schoolbestuur een vast bedrag per leerling. Sinds 1 januari 2006 is het aantal leerlingen op 1 oktober bepalend voor de hoogte van het bedrag dat de scholen ontvangen. Daarmee kunnen zij uitgaven voor personeel en materieel in het daaropvolgende

kalenderjaar bekostigen. De aanwas van nieuwe leerlingen is dus belangrijk voor het voortbestaan van de school en wat helpt beter dan een goed imago?

Imago en identiteit zijn begrippen die nogal eens door elkaar gebruikt worden. Wij hanteren op basis van literatuuronderzoek de volgende definities:

*De **identiteit** van een school omvat de kenmerken en eigenschappen van een school.*

*Het **imago** is het beeld dat de omgeving van een bepaald object heeft. Hierbij gaat het om het beeld dat leerlingen en de docenten van een school hebben.*

Vaststaat dat het van belang is dat identiteit en imago overeenstemmen en dat leerlingen en ouders weten wat scholen onderscheidt. Wanneer dit niet zo is geven volgens Herweijer & Vogels (2004) minder belangrijke overwegingen de doorslag bij een uiteindelijke keuze voor een school. Eveneens kan een gebrek aan informatie over typerende kenmerken van de school of het onderwijs ertoe leiden dat ouders uiteindelijk afgaan op minder belangrijke, maar beter waarneembare kenmerken: verhalen uit de omgeving, eigen indrukken etc.

In de meeste onderzoeken naar het imago en de identiteit van scholen staat een afname van leerlingaantallen centraal (van Es, 2007; van Veen, 2007; Bouwhuis; 2006). In dit onderzoek niet. Wij willen het perspectief van leerlingen en docenten betrekken op het spanningsveld tussen imago en identiteit. Leerlingen en docenten hebben natuurlijk zelf een beeld van de school, maar daarnaast dragen ze ook bij aan het imago van de school. Allereerst omdat zij deel uitmaken van die identiteit: zij zorgen er samen voor dat er op een school bijvoorbeeld een prettige sfeer is en dat er samengewerkt wordt. Daarnaast dragen zij de identiteit uit; ook leerlingen en docenten voorzien de omgeving van informatie over de school. Dit kan een rol spelen in de vorming van het imago. Herweijer en Vogels (2004) zeggen hierover het volgende: "wanneer scholen niet voldoende informatie verstrekken en niet van elkaar verschillen, baseren ouders hun keuze op andere informatie en dat kan bijvoorbeeld die van leerlingen en docenten zijn." Leerlingen en docenten hebben dus ook een aandeel in het imago van scholen. De vraag die wij ons in dit onderzoek stellen is tweeledig.

Allereerst vragen wij ons af of de identiteit door leerlingen en docenten wordt bevestigd. Kortom, zijn scholen dat wat ze zeggen te zijn? Het antwoord op deze vraag is interessant voor ouders en leerlingen; krijgen ze waar voor hun geld als ze de keuze maken op basis van voorlichtingsinformatie? Ten tweede kijken we ook of leerlingen en docenten weten waar de school voor staat. Kort gezegd, dragen zij bij aan de overeenstemming tussen imago en identiteit? Voor scholen is de uitkomst interessant. Wanneer leerlingen en docenten een andere identiteit uitdragen, wat is dan de waarde van schoolgidsen en voorlichtingsavonden?

Drie scholen

Om antwoord te geven op bovenstaande vragen hebben we onderzoek gedaan op drie scholen: Katholieke Scholengemeenschap De Breul in Zeist, Pantarijn in Wageningen (locatie MHV) en het Christelijk Gymnasium in Utrecht (CGU). Allereerst hebben we de identiteit van de drie scholen onder de loep genomen. De identiteit van de scholen baseren we in dit onderzoek op informatie die verkrijgbaar is via de schoolgids en de internetsite. Dit zijn makkelijk toegankelijke en naar ons idee veel gebruikte informatiebronnen. Ter verduidelijking van deze informatie hebben we tevens de schoolleiding geïnterviewd, zij hebben immers deze informatiebronnen opgesteld.

De gevonden informatie in de hierboven genoemde bronnen hebben we onderverdeeld in drie domeinen. Het eerste domein heeft betrekking op de 'sfeer', hieronder vallen typerende kenmerken als de omgang tussen leerlingen en docenten (een veilige omgeving, prettige sfeer, je thuis voelen, respect voor elkaar hebben etc.), maar

Mutua Fides

Motto van KSG De Breul

ook de grondslag van de school, bijvoorbeeld een christelijk karakter.

Het tweede domein noemen we vanaf nu het micro niveau. Hieronder vallen alle kenmerken die betrekking hebben op de manier van lesgeven, de inhoud van de lessen en het leren op zich. Denk hierbij aan samenwerken, zelfstandigheid, verantwoordelijkheid, actieve betrokkenheid van leerlingen en de mate waarin leerlingen leren kritisch te denken en een eigen mening te vormen.

Tot slot is er het meso niveau (het derde domein): alle kenmerken die betrekking hebben op dat wat er naast het lesgeven plaatsvindt op school. Dit zijn bijvoorbeeld culturele activiteiten, naschoolse activiteiten en de mogelijkheid voor leerlingen om zelf activiteiten te organiseren. Bij dit domein horen tevens kenmerken als: mentorbegeleiding en het gemakkelijk bij iemand terecht kunnen als je problemen hebt.

De scheiding die wij hebben aangebracht in de informatie is vervolgens vertaald naar stellingen over de school. Wanneer er bijvoorbeeld in de schoolgids staat dat de omgang tussen leerlingen en docenten respectvol is, dan vertaalt dat zich naar: *Op deze school hebben leerlingen en docenten respect voor elkaar.* Voor de scholen hebben we één vragenlijst gehanteerd zodat de stellingen van drie scholen in één lijst waren verwerkt. Dit betekent dat sommige stellingen op meerdere scholen toepasbaar zijn. Leerlingen en docenten hebben vervolgens de vragenlijst ingevuld. Zij kregen de vraag: *In welke mate ben jij/bent u het eens met de volgende stellingen?* Ze hadden daarbij de antwoordmogelijkheden: *Zeer mee eens,*

mee eens, mee oneens, zeer mee oneens en niet van toepassing. Daarnaast hebben leerlingen en docenten een oordeel over hun eigen school gegeven in de vorm van een cijfer (zie tabel 1).

Resultaten

De verwachting was dat leerlingen en docenten niet alleen de twee gestelde vragen zouden bevestigen (klopt het wat de school zegt en weten de leerlingen waar hun school voor staat), maar dat zij tevens afwijzend zouden antwoorden op stellingen die niet van toepassing waren op hun school. Wat blijkt: leerlingen en docenten zijn over het algemeen positief over hun school (zie tabel 1), dit zegt echter niets over de bevestiging van de identiteit.

In tabel 2 valt per school en domein te zien in hoeverre leerlingen het met de stellingen (die bij hun school horen) eens zijn. Hieruit kunnen we concluderen dat leerlingen en docenten de informatie in de schoolgids bevestigen. Een ruime meerderheid op alle drie de scholen is het eens met de uitspraken over de sfeer op school, de manier van lesgeven en de inhoud van de lessen en over alle andere activiteiten die er op school plaatsvinden. Hierbij moeten we wel een kanttekening plaatsen. De gemiddelde percentages per domein zijn hoog, maar er waren wel een aantal 'negatieve' afwijkingen op afzonderlijke stellingen. Een mooi voorbeeld hierbij is de stelling of de Breul een katholiek karakter heeft. Zowel leerlingen als docenten wezen deze stelling af. Dit was enigszins volgens de verwachting van rector Hans Freitag. „Het katholieke karakter wordt

Tabel 1. Algemeen beeld dat leerlingen en docenten van hun school hebben en beoordeling in de vorm van een cijfer.

		Breul	Pantarijn	CGU
A. Leerlingen		73	80	70
Algemeen beeld	<i>Negatief</i>	6%	32,5%	14,3%
	<i>Neutraal</i>	18%	2,5%	8,6%
	<i>Positief</i>	58%	60%	58,6%
	<i>Zeer positief</i>	18%	5%	18,6%
Gemiddeld cijfer		7,7	7,5	7,9
B. Docenten		26	26	9
Algemeen beeld	<i>Positief</i>	27%	69,2%	77,8%
	<i>Zeer positief</i>	73%	23,1%	22,2%
Gemiddeld cijfer		7,8	7,8	7,9

niet expliciet uitgedragen maar komt vooral tot uiting in het pedagogische klimaat." Ook voor Pantarijn en CGU gold dat een klein aantal stellingen werd afgewezen (bijvoorbeeld op het Pantarijn de stelling over ICT-mogelijkheden en op het CGU de vraag of er rekening wordt gehouden met verschillen tussen leerlingen in aanleg en interesse). Uiteindelijk bevestigen deze afwijkingen alleen maar de regel. Naar onze verwachting herkennen leerlingen en docenten dus wel degelijk de identiteit van hun school. Kortom, het imago wordt bevestigd. Ben Sanders van het Pantarijn had niet anders verwacht. „Ik denk dat het imago redelijk spoort met wat wij uitdragen." Ook Erik Jan Jansen, conrector van het CGU twijfelde hier niet aan. „Met het imago van deze school is het goed gesteld."

Docenten zijn in kleine mate iets positiever over de stellingen die specifiek betrekking hebben op hun school, dan leerlingen. Deze conclusie moeten we wel heel voorzichtig trekken. Op de Breul zijn docenten positiever dan leerlingen op het gebied van sfeer en op meso niveau. Zij beoordelen deze stellingen dus vaker met 'mee een' of 'zeer mee eens'. Op het CGU geldt dit ook op meso niveau, maar op micro niveau is

dit weer andersom. Op het Pantarijn zijn er geen significante verschillen, wat wil zeggen dat de verschillen zijn toe te schrijven aan toeval.

Klopt onze verwachting wat betreft de vraag of leerlingen en docenten de andere stellingen die geen betrekking hebben op hun school afwijzen? Het tegendeel blijkt waar; leerlingen en docenten van de drie verschillende scholen herkennen hun eigen school in een groot deel van de stellingen. Oftewel, ze bevestigen de eigen identiteit, maar geven tevens aan dat er ook heel veel andere kenmerken van toepassing zijn op hun school. Wat we dan nog kunnen toetsen is of leerlingen en docenten de eigen stellingen gemiddeld positiever beoordelen dan leerlingen en docenten van andere scholen. Dit blijkt alleen voor het CGU op te gaan. Leerlingen en docenten van het CGU beoordelen de stellingen die betrekking hebben op sfeer en het micro niveau positiever dan de leerlingen en docenten

„Ik denk dat het imago redelijk spoort met wat wij uitdragen." Ben Sanders, locatiedirecteur Pantarijn MHV.

Tabel 2. Wordt de identiteit bevestigd?

	Breul	Pantarijn	CGU
Leerlingen			
<i>Sfeer</i>	77%	73,1%	76,9%
<i>Micro niveau</i>	70%	75,6%	84,1%
<i>Meso niveau</i>	72%	70,1%	74,3%
Docenten			
<i>Sfeer</i>	87%*	95,3%	83,8%
<i>Micro niveau</i>	74 %	85,9%	66,7%*1
<i>Meso niveau</i>	80%*	76,2%	95,8%

* verschil tussen leerlingen en docenten is significant.

1 leerlingen positiever

van de andere twee scholen. Hieruit kunnen we concluderen dat het mogelijk is dat leerlingen en docenten van CGU iets beter weten waar hun school voor staat in tegenstelling tot beide groepen van de andere twee scholen.

Conclusie

Wat betekenen deze resultaten voor leerlingen en hun ouders enerzijds en voor de schoolleiding anderzijds? Imago en identiteit spelen een rol in het keuzeproces voor een middelbare school. Voor zowel leerlingen en hun ouders als voor de school hangt er veel van deze keuze af. Hierbij is het van belang dat er goede en betrouwbare informatie beschikbaar is zodat duidelijk wordt waarin de ene school zich onderscheidt van anderen. Immers, het is een keuze die veel invloed heeft op de toekomst van de aanstaande leerling! Voor scholen is het belangrijk dat ouders en aankomende scholieren voor hun school kiezen. Informatie die niet alleen betrouwbaar is, maar ook onderscheidend, vergroot de kans dat de keuze op hun school valt.

Terug naar de resultaten van het onderzoek: voor leerlingen en hun ouders zijn de uitkomsten positief. Wanneer we kijken naar de onderzoeksresultaten kunnen we inderdaad concluderen dat de

informatie die via schoolgids en internetsite wordt verstrekt door een ruime meerderheid wordt bevestigd (door zowel leerlingen als docenten). Het is dan ook aannemelijk dat de genoemde kenmerken daadwerkelijk van toepassing zijn op de school. Leerlingen en hun ouders kunnen deze informatie dus meenemen in hun keuzeproces.

Ook voor de schoolleiding zijn de uitkomsten overwegend positief. Allereerst waren de respondenten vaak positief over hun school. Daarnaast bevestigt een ruime meerderheid van zowel leerlingen als docenten de identiteit van hun school. Een voorbeeld: wanneer een leerling of docent wordt gevraagd of het Pantarijn inderdaad een school is waar je je talent kunt ontdekken, dan is de kans groot dat het antwoord daarop positief is. Anderzijds werd de vraag of er wederzijds vertrouwen is ook bevestigd, terwijl dit kenmerk niet expliciet terug te vinden is in de schoolgids en op de internetsite. Toch is dit niet verbazend, het kan een kenmerk zijn dat ook van toepassing is op het Pantarijn, maar als dit niet expliciet wordt uitgedragen door de school, kan het ook een knelpunt zijn. Bij het kiezen van een middelbare school is onderscheidende informatie immers belangrijk. En nu blijkt dat leerlingen en

docenten de identiteit van hun school wel kunnen bevestigen, maar minder goed weten te benadrukken. Hierin ligt dan ook een uitdaging voor scholen. Om de informatie van schoolgids en internetsite te bekrachtigen zou het mooi zijn als leerlingen en docenten beter weten wat het onderscheid met andere scholen is. Op die manier kunnen zij bijdragen aan een overeenstemming tussen identiteit en imago.

Na deze conclusie te hebben getrokken, plaatsens wij er meteen een kanttekening bij. De steekproef die is genomen is niet volledig willekeurig en daarmee niet geheel representatief voor de samenstelling voor de leerling- en docentenpopulatie van de scholen. Hierdoor zijn de resultaten niet volledig generaliseerbaar. Daarnaast had de vragenlijst een aantal beperkingen. Niet alleen was het een combinatie voor meerdere scholen, de stellingen waren ook multi-interpretabel. Het is mogelijk dat iedere leerling en docent zijn eigen

ideeën en opvattingen heeft bij termen als 'veel samen werken, meer keuzevrijheid en een katholiek karakter.' Wij hebben deze kenmerken niet verder ingevuld of er kwalificaties aan verbonden.

Toch denken wij dat dit onderzoek zeer relevante informatie heeft opgeleverd die voor scholen veel kan betekenen. Een aanbeveling voor de schoolleiding is om docenten nauwer te betrekken bij het uitdragen van de identiteit. Laat docenten zich er bewust van worden dat ze voor een school werken met een bepaalde visie. Maak dit bespreekbaar en stel eens de vraag: *hoe kunnen we onze identiteit gezamenlijk uitdragen?* Een vervolgonderzoek zou deze aanbeveling kunnen toetsen en onze suggestie is om dan vooral te kijken welke informatiebronnen doorslaggevend zijn voor leerlingen (en hun ouders) in de keuze voor een middelbare school.

Geraadpleegde literatuur

- Bouwhuis, E., *Zijn we (goed) in beeld?: een onderzoek naar imago en schoolkeuzemotieven* (Enschede 2006).
- Es, E., *Imago- een mozaïek van indrukken: onderzoek naar het imago van scholengroep Cambium, locatie Van Heemstraweg te Zaltbommel* (Utrecht 2007) Masterthesis.
- Herweijer, L., Vogels, R., *Ouders over opvoeding en onderwijs* (Sociaal Cultureel Planbureau Den Haag 2004).
- Keulen, J., van, Woerkom, C.M.J. van, *Spiegelbeeld, vertel eens even.....: een oriëntatie voor non-profitorganisaties op identiteits- en imagovraagstukken* (Wageningen 1996).
- Riel, C.B.M, van, *Identiteit en imago: recente inzichten in corporate communication* (2003).
- Rijnen, P., *Vele wegen leiden naar school: een onderzoek naar de rol van het imago van een basisschool bij het keuzeproses van ouders van potentiële leerlingen* (Utrecht 2007).
- Veen, I. van der, Elshof, D., Daalen, M. van, *Vervolgonderzoek naar de afname van het marktaandeel Openbaar Onderwijs in Rotterdam*, SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 2007).